

AZ ERKÖLCS ÉS A JOG KAPCSOLATA

(kánonjogi nézőpontból)

Az erkölcs és a jog kapcsolatának témájában szólni kell e két fogalom meghatározásáról, különbségéről és összefüggéséről, az erkölcsi válság jogra gyakorolt hatásáról, az emberért – életéért.

Az erkölcs szó alatt általános értelemben szokás, külső cselekvésmód, az ember létformája értendő (vö. jó erkölcs – rossz erkölcs); szorosan véve az emberre vonatkozó természeti és tételes törvényeket megtartó cselekvésmódról – sőt erényről is – beszélünk (vö. erkölcsös); de találkozunk vele úgy is, mint az emberi magatartásokat – akár külsőleg is – kötelezően meghatározó, koronként és közösségekként változó szabályok összességével (ld. pl. különböző népek erkölcei, szakmai etikai kódexek).¹

A jog leginkább külső, jórészt alanyok közti viszonyokat szabályozó, kötelező erővel bíró magatartási normák rendszereként ragadható meg, amely a jóra, a helyesre, az igazra irányul, hozzájárulva mind az egyedi, mind a közösségi élet kiteljesedéséhez, igazságos rendjéhez, belső békéjéhez, örök boldogságához. E kötelező erőhöz általában kényszerítő erő is társul.²

Hangsúlyozandónak tartom, hogy a pozitív jog nem végső szabálya önmagának: az emberek közti igazságos rend alapvető követelményeihez kötődik. A tételes jog megalakítása és alkalmazása sem történhet önkényesen; igazodnia kell például a fizikai, biológiai, pszichológiai, társadalmi törvényszerűségekhez, s figyelembe kell vennie az etika szempontjait. Ha az előírások az igazságosság (alapvető) követelményeivel, az (említtetek szerinti, szoros értelemben vett) erkölcs kívánalmaival, a természetjoggal kerülnek ellentétbe, akkor lelkiismeretben nem köteleznek, kötelező erővel nem bírnak.³ Ilyen esetben a hatalom szétfoszlik és igazságtalansággá fajul.⁴ A jogszabályok jogi jellege, kötelező ereje ugyanis az emberi természet objektív céljaiban rejlik, amelyeket a természeti törvények fejeznek ki normatív módon, valódi jogi jelleggel, kötelező erővel.⁵

1 Bővebben ld. pl. Magyar Katolikus Lexikon (MKL) III., Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója (SZIT), Budapest, 1997. (932) 242–243.

2 Bővebben ld. pl. MKL V., SZIT, Budapest, 2000. (975) 861–863.; Erdő Péter, *Egyházjog* (Szent István Középkönyvek 7.), SZIT, Budapest, 2005. (878) 47–49.

3 Ld. Erdő Péter, uo. 48–49. Vö. II. János Pál pápa, *Evangelium vitae kezdetű enciklika az élet védelméről*, 1995. március 25., in *Acta Apostolicae Sedis* 87 (1995) 401–522., *Pápai Megnyilatkozások XXVI.*, SZIT, Budapest, 1995. 152 (fordította: Diós István; EV), 72. pont.

4 Ld. EV 72. pont.

5 Részletesen ld. pl. Frivaldszky János, *A jogfilozófia alapvető kérdései és elemei*, SZIT, Budapest, 2011. (289) 254–255.; Frivaldszky János, *Klasszikus természetjog és jogfilozófia*, SZIT, Budapest, 2007. (476) 436., 438. II. János Pál pápa az *Evangelium vitae kezdetű enciklika* 72. pontjában Aquinói Szent Tamás tanítá-

A jog fogalmilag csak azt foglalja magában, ami igazságos, ami a „másiknak” jár; vagyis: „Nem törvény az, ami nem igazságos.”⁶

Erdő Péter a jog fogalma kapcsán a következőket írja: „Ámde a reális érvényesülés esélye és a szabályok etikai minősége össze is függ egymással, mégpedig a keresztény szemlélet szerint nem pusztán azért, mert az etikai értéktudat a társadalom valóságának része és kifejezője, hanem mivel végső soron az emberi együttélés alapvető törvényszerűségeit ugyanaz a Teremtő rendezi, aki egyben az objektív valóságot átjáró erkölcsi értékeknek is végső forrása. A tételes jogot megelőző, de a jog számára is parancsoló erővel rendelkező tényezőknek a feltárása elsősorban az egyes szaktudományok (természettudományok, szociológia, pszichológia, etika, morálteológia stb.) feladata, de figyelembevételük előtt a jogi élet egyetlen szintjén sem lehet mereven elzárkózni. Állandó erőfeszítést igénylő probléma, hogy ezeknek a szempontoknak az érvényesítése a jogrendszeren belül hogyan biztosítható.”⁷

Az eddigiekből is látható, hogy az erkölcsöt és a jogot a közös emberi természet kapcsolja össze. Az erkölcsre épül a jog, és nem fordítva, hiszen a külsőleg (emberek közt) érzékelhető magatartásainkat a belső (lelkiismereti) mérlegelés és elhatározás motiválja, sőt alkalmasint meg is határozza.⁸ Ennek megfelelően a jognak nem szabad erkölcsellenesnek lennie: fogalmilag nem lehet az.⁹

A jognak is az ember teljes méltóságának védelme és kibontakoztatása, az emberi testvériség, az ember igaz javának és az egész emberiség szolgálata a célja. Az állami szabályozás feladata pedig a közjó, a valódi igazságosságban rendezett társadalmi együttélés biztosítása azáltal, hogy tiszteletben tartja és megvédi az emberek alapvető jogait, előmozdítja a békét és a közérkölcst.¹⁰

Erkölcsei válság (a rossz erkölcs elburjánzása) esetén azonban a jogalkotásban és a jogalkalmazásban résztvevő személy (pl. országgyűlési képviselő, alkotmánybíró) számára is megnövekszik a kísértés; s ha minél inkább eltévelyedik az emberiség, a bele-

---

sát is idézi: „minden emberek által hozott törvény annyiban törvény, amennyiben a természeti törvényből ered. Ha pedig valamiben eltér a természeti törvénytől, már nem törvény, hanem a törvény romlása.”

6 Ld. EV 72. pont (97. lj.): Aquinói Szent Tamás, *Summa Theologiae*, I-II, 95,2; Szent Ágoston, *De libero arbitrio*, I, 5–11. Vö. Erdő Péter, *Egyházjog*, SZIT, Budapest, 2005. 63.: „[...] az »isteni jogi« elvek[...] érvényesülése révén a jog az igazságossággal esik egybe.”

7 Ld. Erdő Péter, *Egyházjog*, SZIT, Budapest, 2005. 49.

8 Ld. Bolberitz Pál, *Az etika alapelvei*, Hamvas Béla Kulturakutató Intézet, Budapest, 2003. (91) 50–51., és 81. („Téves az a felfogás, mely szerint az erkölcs a jog része. Épp fordítva igaz: az erkölcsi rend alá van helyezve a jogrend, hiszen az utóbbit az előbbi alapozza meg.”), vö. uo. 81–91.; Bolberitz Pál, *A keresztény bölcsélet alapjai*, JEL Könyvkiadó, Budapest, 2002. (682) 417.; Bolberitz Pál, *Szabadság és Erkölcs*, Magyar Kolping Szövetség, Budapest, 1998. (262) 139.; Kecskés Pál, *Az erkölcsi élet alapjai* (Keresztény Bölcséleti Írások 4. Sorozatszerkesztő: Bolberitz Pál), JEL Könyvkiadó, Budapest, 2003. (248) 226., 228.; Turay Alfréd, *Az ember és az erkölcs. Alapvető etika Aquinói Tamás nyomán* (Katolikus Teológiai Kézikönyvek 31.), Agapé Kiadó, Szeged, 2000. (81) 42.

9 A jogász annyiban fejt ki tevékenységét *moralistaként* (bölcs-észként), amennyiben az erkölcsi adottságokat igyekszik bizonyos fokig kifejezni a jogban.

10 Ld. pl. EV 71. pont.

növő nemzedékek egyre nagyobb mértékben ki vannak téve annak a veszélynek, hogy kevésbé ismerik fel: mi a helyes és mi a helytelen (mi a jóerkölcs és mi a rossz erkölcs); és azok közül az emberek közül, akik még érzékelik, nem kevesen a bűn, a gőg, a hiúság következtében kifelé, s az adott esetben lehet, hogy még önmaguk számára is tagadják azt. Sokan például úgy vélik, akár a társadalmi többség is azt gondolja, hogy a művi abortuszhoz, vagy éppen, terjed a nézet, amely szerint az azonos neműeknek ahhoz, hogy egymással házasságot kössenek, joguk van.

Azt, hogy a még meg nem született ember élete mennyire védetlen, sajnos az új magyar alkotmány is tükrözi: az alkotmányozó ugyanis nem ismerte el jogalanyiságát, élethez való alanyi jogát, alanyi jogi jogvédelmét; az állam csak az objektív intézményvédelmi kötelezettsége keretében nyújt védelmet,¹¹ amely álláspontot – a legrámaibb erkölcstelenség „megengedését” – az előző alaptörvény alapján az alkotmánybírák túlnyomó többsége is képviselt.¹²

11 Ld. Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) II. cikk és indokolása; vö. uo. R) cikk (3) bekezdés; Hámori Antal, *A születés előtti emberi élet alkotmányos védelme (alkotmányozás, alkotmánybíráskodás)*, in *Magyar Jog* 59 (2012/1) 17–27.; Hámori Antal, *Mikortól ember az ember a 21. századi Magyarország jövőképében – a jog tükrében?*, in *A huszonegyedik század kihívásai és Magyarország jövőképe*, Szerkesztette: Beszteri Béla és Majoros Pál, MTA VEAB, Veszprém, 2011. (468) 411–425.; Hámori Antal, *A magzati élet védelme az új alkotmányban (Protection of Embryonic Life in the New Hungarian Constitution)*, in *A Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyesületének Tudósítója* 28 (2011/4) 136–163.; Hámori Antal, *A magzati élet védelme Magyarország Alaptörvényében*, in *Magyar Bioetikai Szemle* 17 (2011/3–4) 130–150.

12 Ld. 64/1991. (XII. 17.) AB határozat, 48/1998. (XI. 23.) AB határozat; Hámori Antal, *Természetjog és alkotmányunk*, in *Studia Wesprimiensia* 11 (2009/I-II) 49–89.; Hámori Antal, *Életvédelem a katolikus Egyház jogrendjében világi jogi összehasonlítással*, SZIT, Budapest, 2006. (XVII, 474); Hámori Antal, *Magzatvédelem a magyar jogban I-II.*, in *Magyar Bioetikai Szemle* 10 (2004/4) 22–34., 10 (2004/3) 8–21.; Hámori Antal, *A magzat élethez való joga*, Logod Bt., Budapest, 2000. (153). Nézetem szerint az állam normatív értelemben (az ember természet, az igazság követelte normák szerint) nem teheti meg – főleg nem akkor, amikor maga az emberi lét forog veszélyben –, hogy arra, ami az, azt mondja, hogy nem az (önkéntes), vagyis, hogy nem adja meg az emberi lénynek azt, ami az emberi természet, az emberi lény (a valóság) szerint neki jár (igazságos), az igazság szerintit, az igazságot: azt, hogy az ember ember, s nem más, ekként tiszteljük és védjük, s ismerjük el; az ő élete emberi élet, amelytől nem lehet megfosztani, mert az neki jár, ugyanis anélkül nem létezik (az élete lényegi sajátja, érinthetetlen magja). Az állam különösen akkor nem lehet igazságtalan, az igazsággal ellentétes (önkéntes), amikor az embert életről van szó. Az államot az ember, az emberi élet (időben is) megelőzi: előbb létezett az ember, mint az állam; az utóbbit az előbbi hozta létre. Az emberi élet nélkül állam sem létezik (létezne), az állam nélkül viszont létezik (képes létezni) az emberi élet. Az állam tehát létezését az embertől kapta; emiatt sincs joga annak életét elvenni. Az emberi személy nem pozitív eredetű, hanem természetes; az emberek természet szerint jogalanyok. Az emberi élet felett azonban az ember sem rendelkezhet: sem abortusszal, sem „eutanáziával”, sem öngyilkossággal. Az alanyi autonómiájának hangsúlyozása nem juthat el az autonómia forrásának, azaz önmaga létének megszüntetéséig. Az állam erre hatalmat (engedélyt) sem adhat, mert az említettek közül következően azzal nem rendelkezik. Meg kell említeni azt is, hogy az élve megszületett ember jogalanyisága, jogképessége, alkotmányjogi értelemben is fennálló ember-volta sem azért létezik, mert az állam elismeri azt, hanem azért, mert ember; az emberi személy-mivoltot nem a pozitív jog adja. Az ember ember-mivoltjának állam (pozitív jog) általi el nem ismerése önmagában (fájtája szerint) igazságtalan. Az pedig, hogy ez az igazságtalanság évszázadokon, évezredekken keresztül fennáll(t), nem teszi jogossá, igazságossá az igazságtalanságot (az igazságtalanság az idő múlásával sem változik igazságossággá, jogossággá). A „rab-szolgaság”, az ember „jogalanyiség-nélkülisége”, jogalanyiségének, személy-mivoltjának el nem ismerése tehát nem azért alkotmányellenes, mert „egy hosszú – legalább kétszáz éve tartó – történelmi folyamat

Ami pedig az azonos neműek házasságkötési szándékát illeti: az Alkotmánybíróság és az alkotmányozó e tekintetben tartja magát; az emberek erkölcsi értékrendjének változása, az erkölcsi válság hatása azonban ezen a területen, a taláros testület határozataiban is erőteljesen érzékelhető.¹³

Arra a kérdésre, hogy „Az erkölcsi válságnak milyen hatása van a jogra?”, a fentiek alapján a válaszom a következő:

Mivel minden közhatalom alapvető, lényeges feladata, hogy oltalmazza az emberi személy jogainak – a fogantatás pillanatától a természetes halálig fennálló – érinthetlenségét, sérthetlenségét, és segítse az embert kötelességeinek teljesítésében, a közhatalom minden megnyilvánulása, amely akár nyíltan, akár burkoltan tagadja vagy sérti ezt a követelményt, ellentmond rendeltetésének és nélkülöz minden jogi erőt.¹⁴

céljai nyertek egyetemes elismerést: minden ember nemcsak »természetes állapotát«, hanem jogállását tekintve is egyenlő lett”, hanem azért, mert az ember – létezésétől fogva – eleve személy. Ha az állam ezt nem ismeri el, eleve önkényesen jár el, függetlenül attól, hogy van-e írott jog vagy nincs. Az „ember” nem a pozitív jogi norma általi elismeréstől normatív fogalom, hanem természetjogi alapon. Ha az emberi lény „nem lenne” természetes alanya a jognak, jogi értelemben vett személy – a jog természetes alanya –, a jogi jelenség „nem létezne” a létének a „lehetetlensége” folytán. Az embert az írott jog sem véletlenül nevezi természetes személynek. Az ember jogalanyisága, személyi státusza, gyökerében, egy természeti adottság; a következmény természetes: bármely ember személy – ahol emberi lény van, ott van jogi értelemben vett személy. Az emberi lény magában hordja alanyiságát, személy-mivoltát: a jognak nem tárgya, hanem alanya (a tételes jogot ő alkotja, s nem fordítva). Másfelől megközelítve: az ember-lét magában foglalja a jogi jelenséget, mint természetes tény és a jogalanyi lét dimenzióját. Az emberek közötti egyenlőség (az emberek közötti egyenlő méltóság) is önmagából az „ember”-ből következik, és nem az állam elismeréséből. Az állam „csak” elismeri aényt, ami természetesen létezik. A pozitív jogi normákba, például az írott alkotmányba összegyűjtött természetjog megmarad folyamatosan természetjognak, és mint ilyet kell magyarázni. A természetjog felvétele a pozitív jogba nem alakítja át azt pozitív joggá, hanem a pozitív jog saját erejét (pl. a biztonságot és bizonyosságot) hozzákapcsolja; így folytatódik természetjog lenni, és a természetjog megismerésének és alkalmazásának saját szabálya szerint kell magyarázni. Ha a jogalkotó, jogalkalmazó megsérti a természetjogot, igazságtalan, a jogrenden kívül helyezi magát: a cselekvése jogellenes, s bár aktusára a „jog” nevét ölti, az igazságtalan és jogellenes, nincs az emberi viszonyok racionális rendjének területén, tehát nem jog.

13 Ld. 14/1995. (III. 13.) AB határozat, 75/2007. (X. 19.) AB határozat, 154/2008. (XII. 17.) AB határozat, 32/2010. (III. 25.) AB határozat, a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény 15. §, Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) L cikk (1) bekezdés; Hámori Antal, A „bejegyzett élettársi kapcsolat” szabályozásának alkotmánybírói megítélése és szabályozásának vitás kérdései, in *Magyar Jog* 58 (2011/2) 93–102.; Hámori Antal, A családvédelem aktuális feladatai jogi szempontból, in *Vigilia* 75 (2010/10) 788–790.; Hámori Antal, A családvédelem aktuális feladatai jogtudományi szempontból (*Actual Tasks in Family Protection from the Point of View of Jurisprudence*), in *A Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyesületének Tudósítója* 27 (2010/3) 96–104.; Hámori Antal, *Igazságosság, emberi méltóság, szabadság és felelősség, élet és családvédelem*, AXOL Print Nyomdaipari és Kiadói Kft., Budapest, 2009. (122) 66–110.; Hámori Antal, *Vélemény az azonos neműek „házasságáról”, a bejegyzett élettársi kapcsolat szabályozásáról – az Alkotmánybíróság határozatainak tükrében*, in *Családi Jog* 6 (2008/1) 20–31.; Hámori Antal, *A jog a család szolgálatában (az Egyház társadalmi tanításának tükrében, alkotmányjogi vonatkozásokkal)*, in *A közjó az Egyház társadalmi tanításában*, Szerkesztette: Beran Ferenc, SZIT, Budapest, 2008. (169) 31–42.; Hámori Antal, *Az azonos neműek „házasságkötéséről” szóló „törvény”-javaslat alkotmányjogi reflexiója*, in *Vigilia* 73 (2008/3) 230–233.

14 Ld. pl. EV 57., 71–72. pont.

Az igazság és a jóság¹⁵ nem szavazat kérdése. Az erkölcstelen, igazságtalan rendelkezés nem képez jogot: nem jog az, ami nem erkölcsös, ami nem igazságos!

Az más kérdés, és súlyos probléma, hogy – az erkölcsi válság tragikus megnyilvánulásaként – sokan, akár a társadalmi többség tagjai az erkölcstelen, igazságtalan aktust (pl. az ártatlan emberi élet közvetlen és szándékos kioltását, s annak állami megengedését is) erkölcsösnek, igazságosnak, jogszerűnek, jognak tekintik. Ezzel szemben – a kifejtettek szerint – még inkább rá kell mutatni arra, hogy valójában mi a helyes és helytelen, az erkölcsös és erkölcstelen, az igazságos és igazságtalan, a jog és jogellenes; különösen akkor, amikor az ártatlan emberi életről van szó, amit a fogantatás pillanatától a természetes halálig feltétel nélkül védenünk kell!

*dr. jur. Hámori Antal PhD Iur. Can.
főiskolai docens, BGF, az MTA köztestületi tagja*

---

15 Vö. pl.: a német Recht (jog) gyökere a richtig (igaz), a magyar jog pedig a jóból ered.